

Asi to musím priznať hneď na začiatku: Len málo tém sa mi zdá viac vyčerpaných, opotrebovaných a aj iritujúcich ako „kolektívy a komunity“. Texty a projekty k tejto téme u mňa vyvolávajú nutkavú potrebu opustiť ich a presmerovať pozornosť, kým nie je neskoro; to pnutie je takmer rovnaké ako pri prvých slovách kázania v kostole, keď je už z tónu hlasu kazateľa možné po pár sekundách dešifrovať pointu.

Na ponuku *Artalku* pripraviť výber textov o kolektívoch a komunitách som prikývla asi práve preto. Komunitný obrat nie je ničím novým, ale nedá sa prehliadnúť. Už niekoľko rokov intenzívne cirkuluje v umeleckej a kultúrnej produkcii ako univerzálny liek na kapitalistický tlak na individualizmus. Oproti súťaživosti trhu stavia spoluprácu. Namiesto produktivity vyzdvihuje zdieľanie a bezpodmienečné bytie spolu. Schopnosť sebaregenerácie namiesto nekonečného rastu. Organické zdola namiesto mriežkovo-centralistického zhora. Experimentuje s podobami nehierarchických štruktúr. Všetko by malo sedieť, ale z nejakého dôvodu nesedí. Výber textov pre *Artalk Revue 6* je mojím pokusom pomenovať, aj pre seba samu, čo a prečo ma na komunitnom obrate umení tak provokuje, a to napriek tomu, že do veľkej miery zdieľam jeho východiská.

Asi najčastejšie sa dnes komunitný a kolektívny obrat skloňuje v podobe pokusov uvádzať do praxe spoločne zdieľané statky (commons), a tiež ako snaha premýšľať a navrhovať viac-než-ludské spojenectvá. V čase extrémnej koncentrácie bohatstva a sociálnych nerovností („Máme tu miliardy používateľov, ale len jedného

miliardára“, píše Jodi Dean v eseji *Spoločnosť neexistuje*) na jednej strane a hroziaceho environmentálneho kolapsu na druhej, sa to zdá byť najlogickejšia reakcia. Moje kritické podozrenie mieri k tomu, že komunitné projekty sa príliš často zacyklija samy v sebe, takže sa nastolenie vzťahovosti stane ich cieľom. Za akých podmienok môže byť budovanie komunít a kolektívov politickým, nielen terapeutickým nástrojom?

Pravdepodobne je to spôsobené mojou antropologickou deformáciou, ale projekty, ktoré určitým spôsobom „vystavujú“ kolektívnosť (od PR projektov developerských firiem po ezoterické eko komunity) mi v niečom neodbytné pripomína formát ľudských zoo z 19. storočia. Ranokapitalistická spoločnosť, vyčerpaná postupujúcou industrializáciou a jej mechanickou repetitívnosťou, stvorila obraz stratennej autenticity a projektovala ho do obyvateľov a obyvateľiek kolonizovaných krajín, ktorých vyťažovanie a drancovanie zaplatilo cenu za „pokrok“. Títo „ušľachtilí divosi“ boli potom vystavovaní ako atrakcia na púťach, estrádach či na svetových výstavách. Ako relikť čohosi nenávratne zanikajúceho, čo fascinuje, ale nemá žiadnu relevanciu. Nerobíme v súčasnosti niečo podobné, ak „vystavujeme“ kolektívitu a komunitnosť či schopnosť nadviazať vzťah? Zvlášť, ak sa to deje v rámci projektov, ktorých trvanie je limitované ročnými grantovými schémami a ktorých realizácia je podmienená hodinami neplatenej práce, osobných a profesijných pretlakov a rytmicky sa opakujúcich vyhorení. Pri snahe tvoriť viac než umenie a navrhovať iné, lepšie svety väčšinou vyťažujeme seba, osobné vzťahy s najbližšími a v určitom momente narazíme na to, že z niečoho musíme žiť.

Je tu ešte jeden aspekt. Obyvatelia a obyvateľky kolonizovaných krajín nemali v štylizovaných výjavoch ľudských zoo reprezentovať radikálnu alternatívu, v skutočnosti len plnili úlohu živých dôkazov západnej hegemonie. Inscenované stratené raje podávali predovšetkým správu o vlastnej nenávratnej stratenosti a skrotosti, nie ohrozujúcom inom svete, ktorý môže v ktoromkoľvek momente prevládnuť. Obávam sa, že komunitné projekty, ktoré s vypätím všetkých síl a prostriedkov stvárnajú, že iné svety sú ešte možné, a nezauímajú sa o štrukturálne príčiny toho, prečo nevládzeme, nechceme, nevieme vzťahy a spojenectvá nadväzovať samovoľne, sú skôr muzeifikovaná, zneškodnená inscenácia alterity než potenciálnou alternatívou. Za akých podmienok sa jedno preklolí do druhého tak, aby nové imaginácie viedli k utópiám, namiesto eskapizmu? Komunitná umelecká prax sama osebe odpoveď na túto otázku neponúka.

Zvlášť, ak sú komunity romantizované a grantovým jazykom vzývané ako posvätný, nedotknuteľný pojem. Stávajú sa tým nielen obdobou misionárstva a moralizovania o „dobrých príkladoch“, ale predovšetkým nudy. Komunita a kolektív nevyhnutne zahŕňajú konflikty, napätia, frustrácie, egotripy alebo organizačnú neschopnosť, maskované za horizontalitu a otvorenosť. Ale to je často ich najzaujímavejší aspekt. Keď ho vytesníme, reprodukuje falošne bezchybný a nedosiahnuteľný obraz, na ktorom môžeme lipnúť a popri tom považovať kontakt s konkrétnymi predstaviteľmi a predstaviteľkami komunít, napríklad so susedmi v bytovke či s najbližšou rodinou, za neznesiteľný.

Americká politologička Wendy Brown interpretuje v eseji *Walled States, Waning Sovereignty* (Štáty obohrnané múrmi, miznúca suverenita) separačné múry ako ultimátny prejav úpadku suverenity štátov. Len štáty, ktoré sa cítia neisté, slabé, ohrozené, potrebujú ostentatívne deklarovať svoju moc prostredníctvom bezpečnostných múrov. Múry zhmotňujú a performujú melanchóliu štátov za vlastnou stratenou suverenitou. Súčasné očarenie komunitami a kolektívami tak možno predovšetkým performuje a reaktualizuje našu melanchóliu za stratenou súdržnosťou.

Texty zhromaždené v *Artalk Revue 6* jednak spochybňujú, či takýto ideálny stav niekedy vôbec existoval, a zároveň presmerúvajú fokus: zaujímajú sa o formy a mechanizmy súdržnosti medzi skupinami, ktoré sa vymykajú stereotypu „dobrých príkladov“ a aj umeleckej praxe. Ich perspektíva presahuje do spoločenských vied: Kristína Országhová píše o športových komunitách ako o útočisku aj bojisku, nástroji reprodukcie triednych a rodových rozdielov, ale tiež ich novej subverzie. Ondřej Slačálek sa venuje vzájomnej dynamike medzi neonacistickou a antifašistickou scénou v Čechách v 90. rokoch a popisuje, aké ideologické, komunikačné, estetické konštelácie utvárali v rámci jedného spoločného bojového poľa. Vizuálna esej RUVK (Realistická utópia Veľký Krtíš) podáva správu o obyvateľoch sociálne vylúčeného domu, ktorí si túto identitu nevybrali, ale musia sa každodenne vysporadúvať s jej stigmou. Romantická predstava viac-než-ludských spojenectiev je v tomto dome priamo konfrontovaná s nutnosťou zdieľať svoj intímny životný priestor so švábmi a plošticami.

Prekladový text Elisabeth Schimpfössl sa viaže na opačný pól sociálneho spektra a analyzuje filantropkapitalizmus ako nástroj triednej reprodukcie ruských superbohatých. Všimá si, ako dobročinné aktivity využívajú jednak na legitimizáciu svojho postavenia a neúmerného bohatstva, a zároveň ako trik, ktorý im umožňuje vytvoriť kontinuitu medzi zdanlivo neprepojitelnými protikladmi – totalitným socializmom, v ktorom vyrastali, a kapitalizmom, v ktorom zbohatli. V druhom prekladovom texte analyzuje Jodi Dean tri podoby tézy, že spoločnosť neexistuje, a aplikuje ich na prostredie sociálnych sietí. Chápe ich ako príklad kolektívnej produkcie, ktorá naráža na absenciu rámcov kolektívneho vlastníctva, takže vedie k extrémnej kumulácii zisku jednotlivcov. Namiesto otázok decentralizácie a cirkulácie obsahov navrhuje zaoberať sa práve vlastníckymi vzťahmi v prostredí sociálnych sietí.

Výber piatich textov pre *Artalk Revue* nemôže byť vyčerpávajúci. Možno sa mu ale podarí naznačiť, že sa komunity, kolektívy a spoločenstvá namiesto spektakulárne-melancholického manifestovania „čo nás spája“, môžu formovať presne z opačnej strany: Z nárazu na to, že všetci musíme z niečoho a niekde žiť. Kolektívna prax potom môže byť o vynachádzaní spôsobov, ako z tohto limitu urobiť východisko.

Ivana Rumanová študovala kultúrnu antropológiu na FF UK v Prahe a odbor *kultúrne projekty vo verejnom priestore* na parížskej Universitě Paris 1 Panthéon-Sorbonne. Pôsobila ako kurátorka v Novej synagóge Žilina (2016–2019) a ako projektová manažérka v tranzit.sk (od 2019). Je členkou redakčnej rady časopisov *Kapitál* (vizuálna sekcia, kurátorstvo vizuálu) a *3/4*, ktoré sa zameriavajú na kritickú reflexiu umenia a technológií a ich spoločenské a politické presahy. Prispieva tiež do periodík *Artalk.cz*, *Flash Art*, *A2*, *kød*. Medzi jej nedávne projekty patrí výstavný projekt *Nikdy sme neboli bližšie* v tranzit.sk (november 2020, spolu s Dušanom Barokom), spoluorganizovanie intersdisciplinárneho projektu *Seminár urbánnej imaginácie* (2020–2021, spolu s Eliškou Mazalanovou a Petrom Szalayom), ktorý skúma právo na mesto v čase klimatickej krízy. Ďalej spolupracovala na výskumnom projekte Martina Piačka *Liquid Dogmas* (2020) a tiež na dramaturgii fyzického predstavenia *Sapiens Territory* choreografa Yuriho Korca (2020). V súčasnosti externe spolupracuje s Galériou mesta Bratislavy, pre ktorú kurátorsky zastrešuje program vo verejnom priestore zameraný na reflexiu gentrifikácie a nedostupnosti bývania, pripravuje rezidenčný program v Novej Cvernovke s témou platformou solidarity a radikálnej starostlivosti a organizuje sériu podujatí Kapitalks.

Ilustrácie: Dorota Brázdovičová